

بهداشت اعتبارات اسنادی

تهیه و تدوین: فریده ذوالفقاری^(۱)

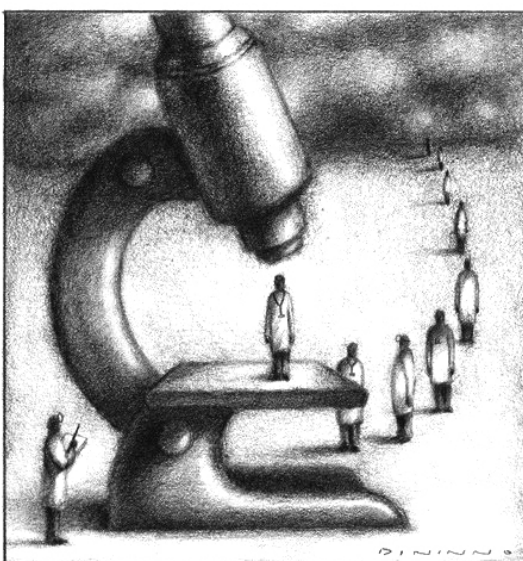
اشاره:

ابزار پرداخت بین‌المللی و به ویژه اعتبار اسنادی که برای تسهیل و تسریع تجارت بین‌الملل از آن استفاده می‌شود، می‌تواند دست‌آویزی برای انواع تقلبات و کلاهبرداری نیز قرار گیرد. در سال‌های اخیر اینگونه تقلبات با استفاده از مطمئن‌ترین ابزار پرداخت بین‌المللی یعنی اعتبار اسنادی در دنیا و متأسفانه در داخل کشور ما نیز رواج بسیار یافته است. باتوجه به این امر لازم است که همکاران بانکی در اداره امور اعتبار اسنادی با دقت بیشتری عمل نمایند و این دقت گاه به سختگیری‌هایی که قبول آن برای بازرگانان صدیق و خوشنام سنگین است، می‌انجامد. شاید کلید حل معما، دقت بیشتر روی شناسایی مشتری و اعتبار سنجی او براساس سوابق وی در سیستم بانکی و جامعه بازرگانی باشد. باتوجه به آنچه گذشت، کمیسیون بانکداری کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی با رهنمود مسوولان محترم اتاق بازرگانی ایران تصمیم گرفت سلسله مقالاتی را در مورد امور مختلف بانکی و چگونگی برخورد با آن، در مجله اتاق منتشر نماید. مقاله‌ای را که ملاحظه می‌فرمایید، همکار بسیار دقیق و پرکار ما در کمیسیون بانکداری، سرکار خانم ذوالفقاری که مدیریت کل امور بین‌الملل بانک سپه را نیز به عهده دارند، با استفاده از تجربیات و دانش ارزنده خود به رشته تحریر درآورده است کمیسیون بانکداری کمیته ایرانی ICC پذیرای نظرات و راهنمایی‌های دست اندرکاران امور بانکی و تجارت بین‌الملل در این راه می‌باشد.

فریده تذهیبی دبیر کمیسیون

بودن زمینه‌هایی است که به نظر می‌رسد وجود این بسترها در کشورهای حوزه خلیج فارس، جایی که اغلب واردات کشور از طریق بنادر جنوبی صورت می‌پذیرد، کمک شایانی به انجام و ادامه چنین فعالیت‌هایی می‌نماید.

برخی از این کشورها مکان بسیار مناسبی برای تاسیس شرکت‌های صوری بوده، به طوری که شرکت‌ها (ی مجازی) می‌توانند به سهولت اقدام به راه اندازی دفاتر کاری نموده و به فعالیت‌های مجرمانه بپردازند؛ فعالیت‌هایی که (احتمالاً) برای عاملان آن سودهایی بادآورده و برای بانک‌های درگیر در آن همانگونه که در گزارش بخش جرایم

پیشگفتار:

درآمد حاصل از ارایه انواع خدمات و تسهیلات ارزی، همواره ارقام قابل توجهی را در صورت‌های مالی بانک‌های ایرانی تشکیل می‌دهد. این ارقام در سال‌های اخیر از رشد چشمگیری برخوردار بوده‌اند به طوری که بعضاً نزدیک به دو سوم کارمزد بانک‌ها را شامل می‌شوند. از گشایش اعتبارات اسنادی و امور مرتبط با آن می‌توان به عنوان طیفی از فعالیت‌های ارزی نام برد که معمولاً بیشترین سهم در بخش درآمدهای ارزی را به خود اختصاص داده و درآمد قابل ملاحظه‌ای را نصیب بانک‌ها می‌نمایند. در برهه کنونی و به-

تجاری اتاق بازرگانی بین‌المللی آمده است، وجهه‌ای در صحنه‌های بین‌المللی و نزد سایر بانک‌ها، به همراه داشته است.

بدین سبب لازم است بانک‌ها علاوه بر آشنایی کامل با قوانین و مقررات حاکم بر اعتبارات اسنادی، عملکرد متصور از سوی سودجویان جهت سوءاستفاده از طریق گشایش اعتبار اسنادی را مورد مذاکره قرار داده تا بتوانند بیش از پیش راه را بر این مجرمان ببندند.

یاد شده، پولشویی یا مشروع نشان دادن زمینه وجوه حاصله از فعالیت‌های مجرمانه، خلافکارانه و غیر اخلاقی، کلاهبرداری با تنظیم اسناد تقلبی و معامله آن، گران نمایی و خروج ارز از جمله مواردی است که سودجویان در قالب شخصیت‌های حقیقی یا حقوقی از طریق گشایش اعتبار اسنادی، اقدام به مبادرت به آن می‌ورزند. در کمال تأسف باید اظهار کرد که انجام چنین اعمال مجرمانه‌ای، مستلزم فراهم

دلیل اهتمام دولت به کاهش نرخ سود تسهیلات پرداختی به مشتریان، اقبال بانک‌ها به اشتغال در این گونه فعالیت‌ها افزایش یافته، لیکن باید در نظر داشت که چنانچه تدابیر لازم در روند گشایش اعتبارات اسنادی به درستی و با دقت کافی مورد توجه قرار نگیرد، مشکلات و معضلات متعددی را نیز برای بانک به وجود خواهد آورد. استفاده از تفاوت نرخ بهره در داخل و خارج از کشور با بهره جستن از شکاف موجود بین نرخ‌های

مطلب پیش رو نیز با نظر داشت بدین امر و در راستای جلب توجه مخاطبین خاص به ضرورت مد نظر قرار دادن کنترل‌های غیر اسنادی (علاوه بر وظایف تعریف شده در حوزه مقررات حاکم بر اعتبارات اسنادی) پیش از افتتاح اعتبار، فراهم آورده شده و امید است مورد عنایت خوانندگان قرار گیرد.

اعتبار اسنادی

اعتبار اسنادی تعهد مشروط یک بانک (بانک گشایش کننده اعتبار است) بنا به تقاضا و براساس دستورات مشتری می‌باشد، دایر بر اینکه در مقابل ارایه اسناد مشخص شده مطابق با شرایط اعتبار، اقدام به پرداخت وجه یا تعهد به پرداخت وجه نماید. همانگونه که در تعریف اعتبار اسنادی تصریح شده است، اعتبار اسنادی تعهد مشروط بانک گشایش کننده آن است بدین معنی که بانک گشایش کننده اعتبار اسنادی به محض صدور اعتبار، متعهد و پس از معامله / مبادله اسناد مطابق با شرایط اعتبار، ملزم به پرداخت وجه (به صورت دیداری یا در سررسید) می‌گردد لذا در چنین شرایطی حتی اگر مشتری (خریدار) اقدام به تامین وجه اعتبار اسنادی ننماید، بانک نمی‌تواند به استناد عدم دریافت وجه از مشتری، از پرداخت وجه اسناد خودداری نماید و طبق مقررات بین‌المللی (UCP-500) بانک گشایش کننده اعتبار می‌بایست وجه اعتبار اسنادی گشایش شده را پس از دریافت اسناد مطابق با شرایط اعتبار، پرداخت نماید.^(۳)

به همین جهت بانک گشایش کننده اعتبار اسنادی می‌باید در احراز اهلیت اعتباری مشتری دقت لازم را مبذول و نسبت به اخذ وثایق معتبر، ارزنده و سهل‌البیع متناسب با اعتبار(ات) اسنادی گشایش شده، قبل از صدور آن اقدام نماید.

اعتبارات اسنادی را می‌توان از لحاظ زمان تسویه حساب مشتری با بانک گشایش کننده اعتبار، به دو گروه زیر تقسیم نمود:

الف- اعتبارات اسنادی نقدی که متقاضی آن (مشتری) وجه اسناد را حداکثر تا زمان

ظهنروسی با بانک تسویه می‌نماید. ب- اعتبارات اسنادی که مشتری وجه اسناد را در سررسید مقرر با بانک تسویه می‌نماید (شامل اعتبارات اسنادی مدت دار، ریفاینانس، فاینانس، حساب ذخیره ارزی و ...).

اخذ کامل مدارک مورد نیاز و مطابقت کامل آنها با نسخه اصلی، استفاده از آخرین نسخه قراردادهایی که توسط ادارات مرتبط بازرگانی و تصحیح شده‌اند، تکمیل تمامی بندهای قرارداد با توجه به دستورالعمل‌های صادره و رعایت بخشنامه‌های بانک (بانک مرکزی) از جمله مواردی است که امکان وصول مطالبات معوق و عدم درگیری بانک در مسایل حقوقی و قضایی را فراهم خواهد آورد.

اعتبارات اسنادی نقدی

نظر به اینکه تعهد بالقوه بانک گشایش اعتبار اسنادی، با دریافت اسناد مطابق با شرایط اعتبار به تعهد بالفعل تبدیل می‌گردد لذا مد نظر قرار دادن نکات کلیدی زیر از اهمیت بالایی برخوردار است:

۱- شناخت کامل مشتری و نوع فعالیت وی

براساس اصل معروف KYC^(۳) لازم است بانک‌ها شناسایی کاملی از مشتریان خود و نحوه فعالیت آنها به عمل آورند. بدین منظور بانک‌ها تلاش می‌کنند تا حساب‌های مشتری را نزد خود متمرکز نموده تا امکان کنترل فعالیت‌های وی را داشته باشند. اهم مواردی که بانک‌ها در این مرحله به آن می‌پردازند، اعتبارسنجی دقیق، شناخت کامل از شخصیت و وضعیت اعتباری، اقتصادی، فنی، مالی و معاملاتی مشتری، حد مجاز

اعتباری، سرمایه و وثایق اوست. باید توجه داشت که اظهارات مشتری درخصوص وضعیت اعتباری خود کافی نبوده و اهلیت وی باید با استفاده از امکانات در اختیار بانک به بهترین نحو حاصل شود تا از ابتدا از احتمال به تعویق افتادن مطالبات بانک از سوی مشتری در سررسید، جلوگیری به عمل آید.^(۴)

عدم ارتباط کالای وارداتی با زمینه فعالیت مشتری و عدم تناسب مبلغ اعتبار با حجم فعالیت و ظرفیت اعتباری مشتری از دیگر مواردی است که بانک‌ها باید بدان توجه داشته و در صورت مشاهده آن به نحوی از انحاء از قبول ریسک مشتری خودداری ورزند.

۲- پیش دریافت، وثایق و قراردادهای

به ندرت پیش می‌آید که مشتری قادر (و یا حاضر) باشد وجه ارزی یا معادل ریالی مبلغ اعتبار اسنادی را به طور کامل، از پیش در اختیار بانک قرار دهد، لذا سعی بانک‌ها بر این است تا حتی‌المقدور بتوانند پیش دریافت بیشتری از مشتری اخذ نموده و برای باقیمانده مبلغ اعتبار نیز وثایقی ارزنده معتبر و سهل‌البیع از مشتری دریافت دارند تا ریسک عدم پرداخت وجه اسناد توسط مشتری را به حداقل تقلیل دهند. مشتریان قدیمی بانک‌ها که از وجهه و رتبه اعتباری برخوردارند از قدرت چانه‌زنی خود مطلع بوده و خواهان دریافت بیشترین امتیازات از بانک‌ها می‌باشند لیکن این امکان برای مشتریان تازه وارد وجود ندارد. آمار موجود در بانک‌ها نشان می‌دهند، اکثر مشتریانی که با گشایش اعتبار اسنادی قصد سوءاستفاده یا کلاهبرداری از بانک‌ها را داشته‌اند، از میان مشتریان تازه وارد بوده که ابتدا با گشایش چند اعتبار با مبالغ اندک و ایفاء کامل تعهدات خود، اعتماد مسوولان بانک را به خود جلب کرده و سپس ضربه مهلک خود را به بانک وارد نموده‌اند.

نوع و ترکیب وثایقی که از سوی مشتریان به بانک سپرده می‌شود نیز اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. گر چه ارزش‌گذاری دقیق،

تطبیق مشخصات ثبتی قیدشده در سند با ملک، تقاضای صدور اجراییه، بازداشت تخلیه، تفکیک، حراج و مزایده املاک غیرمنقول که در نزد بانک به عنوان وثیقه گذارده می‌شوند، هزینه و انرژی فراوانی را طلب خواهد نمود لیکن در صورت قصور مشتری در پرداخت تعهدات خود از استحکام بیشتری برخوردار است.

از دیگر موارد باید به نحوه تنظیم قراردادهای منعقد فی‌مابین بانک و مشتریان اشاره نمود. اخذ کامل مدارک مورد نیاز و مطابقت کامل آنها با نسخه اصلی، استفاده از آخرین نسخه قراردادهایی که توسط ادارات مرتبط بازرنگری و تصحیح شده‌اند، تکمیل تمامی بندهای قرارداد با توجه به دستورالعمل‌های صادره و رعایت بخشنامه‌های بانک (بانک مرکزی) از جمله مواردی است که امکان وصول مطالبات معوق و عدم درگیری بانک در مسایل حقوقی و قضایی را فراهم خواهد آورد.

۳- بارنامه

در اعتبارات اسنادی دیداری، بارنامه (که سند مالکیت و قابل‌ظهنویسی می‌باشد) به نام بانک گشایش‌کننده اعتبار صادر و تا زمانی که بانک نسبت به ظهنویسی بارنامه اقدام ننماید، صاحب کالا شناخته می‌شود. بانک‌ها نیز تازمانی که وجه اسناد یا وثایق کافی توسط مشتری تامین و ارایه نگردیده، اسناد را ظهنویسی نمی‌کنند. لیکن تنها صادر شدن بارنامه به نام بانک و مالکیت بانک بر کالای موضوع اعتبار نمی‌تواند توجیهی برای عدم اخذ وثایق کافی از سوی آنها باشد. به عبارت دیگر، نمی‌توان اینگونه تصور نمود که وقتی بارنامه به نام بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی صادر می‌گردد، ریسک ناشی از عدم پرداخت وجه اسناد از سوی مشتری تا حدود زیادی کاهش یافته و یا منتفی شده است، چرا که ممکن است:

الف- کالای موضوع اعتبار یک کالای خاص باشد.

در این صورت تملک کالا توسط بانک و یا فروش آن از طریق مزایده به منظور جبران خسارت وارده ناشی از عدم ایفای تعهد از سوی مشتری با مشکلات متعددی همراه می‌گردد چرا که باتوجه به خاص بودن کالای موضوع اعتبار، خریداران خاص خود را خواهد داشت که ممکن است از تعداد

بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی می‌باید در احراز اهلیت اعتباری مشتری دقت لازم را مبذول و نسبت به اخذ وثایق معتبر، ارزنده و سهل‌البیع متناسب با اعتبار(ات) اسنادی گشایش‌شده، قبل از صدور آن اقدام نماید.

معدودی تجاوز ننماید و شرکت‌کنندگان در مزایده قادر خواهند بود کالا را به قیمت بسیار ناچیز از بانک خریداری نمایند.

ب- کالای موضوع اعتبار، کالای فساد پذیر باشد.

معمولاً کالاهای خوراکی تاریخ مصرف مشخصی دارند و چنانچه به موقع ترخیص نگردند، ارزش این محصولات به شدت کاهش می‌یابد و حتی ممکن است فاقد ارزش گردند.

ج- مبلغ پروفورما چندین برابر ارزش واقعی کالا باشد.

۱- شکل اول اینکه فروشنده از عدم شناخت خریدار از بازار جهانی سوءاستفاده نموده و قیمت‌های غیرواقعی و بالاتر از قیمت بازار را برای فروش ارایه می‌نماید و خریدار نیز به دلیل عدم شناخت کافی، وفق پروفورمای فروشنده، اقدام به گشایش اعتبار می‌نماید، ولی پس از معامله اسناد، متوجه می‌گردد که قیمت کالاهای خریداری شده بیش از قیمت‌های رایج در بازارهای جهانی

است، لذا از مراجعه و پرداخت مابقی وجه اسناد دریافتی خودداری می‌نماید، به ویژه هنگامی که میزان پیش دریافت ماخوذه در هنگام گشایش اعتبار اسنادی از درصد بالایی برخوردار نبوده و یا وثایق ارایه شده معتبر، ارزنده و سهل‌البیع نباشد.

۲- شکل دوم اینکه خریدار و فروشنده همدست بوده یا شخصیت واحدی باشند و به قصد سوءاستفاده، عمداً در پروفورما قیمت را چندین برابر قیمت واقعی درج کرده و پس از اطمینان از پرداخت وجه، دیگر به بانک مراجعه ننمایند.

د- کالای موضوع اعتبار وجود خارجی نداشته باشد (اسناد جعلی).

در این حالت خریدار و فروشنده معمولاً یکی هستند و یا با تئانی یکدیگر اقدام به جعل اسناد و سوءاستفاده از بانک می‌نمایند.

یکی از راه‌های جلوگیری از ارایه سوءاستفاده‌ها الزام فروشنده به "ارایه گواهی بازرسی قبل از حمل" در شرایط اعتبار اسنادی می‌باشد چرا که گواهی بازرسی کالا عاملی است که خطرات مترتب بر مولفه‌های کمیّت، کیفیت، بسته‌بندی و بارگیری و حمل کالا را کاهش داده و در صورت درخواست حتی می‌تواند قیمت کالا را نیز مورد بررسی قرار داده و اعلام دارد. به علاوه، مشتریانی که به نحوی قصد سوءاستفاده از بانک را دارند، با ارایه توجیهاتی از قبیل کاهش هزینه، صرفه‌جویی در وقت و قبول مسوولیت، درخواست حذف گواهی بازرسی را می‌نمایند که با اصرار بانک‌ها بر ارایه گواهی بازرسی همچنانچه از اهداف شوم خود باز خواهند ماند.

ه- ارزش کالا در بازارهای جهانی به شدت افت کرده باشد.

در این شرایط قیمت کالا در زمان گشایش اعتبار واقعی و در حد قیمت بازارهای جهانی بوده، لیکن بنا به دلایل مختلف قیمت کالا کاهش یافته و به دلیل اینکه اعتبارات اسنادی به صورت غیرقابل

برگشت گشایش شده و ابطال آنها فقط در شرایطی امکانپذیر است که خریدار و فروشنده با ابطال اعتبار موافقت نمایند که به طور معمول فروشنده نه تنها تمایلی به ابطال اعتبار اسنادی ندارد، بلکه تمام تلاش خود را برای ارسال کالا و ارائه اسناد مطابق شرایط اعتبار، خواهد نمود. در این صورت، چنانچه خریدار به دلیل افت شدید قیمت اقدام به مراجعه و تسویه وجه اسناد دریافتی ننماید، تملک کالا و یا فروش آن توسط بانک (البته پس از کسر هزینه‌های متعلقه از قبیل انبارداری در گمرک، تمدید بیمه نامه انجام مزایده و ...) به دلیل کاهش قیمت، تنها بخش کوچکی از وجه اسناد پرداخت شده از محل منابع بانک را پوشش می‌دهد.

و- کالا می‌بایست در شرایط محیطی خاص نگهداری گردد.

برخی از کالاها از جمله برخی مواد شیمیایی می‌بایست در شرایط خاص نگهداری شوند و چنانچه شرایط مطلوب نگهداری آنها محقق نشود، کالا ارزش خود را از دست می‌دهد. لذا همانگونه که ملاحظه شد، صرفاً صدور بارنامه به نفع بانک گشایش‌کننده اعتبار اسنادی، نمی‌تواند ریسک‌های موجود در اعتبارات اسنادی را پوشش دهد و تلاش در جهت شناخت وضعیت اعتباری، اقتصادی، فنی و مالی مشتری در کنار اخذ وثایق معتبر، ارزنده و سهل‌البيع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و در صورت بروز هر گونه مشکل، نقطه اتکاء بانک برای وصول مطالبات می‌باشد؛ ضمن آنکه نوع و ترکیب وثایق نیز حائز اهمیت بوده و ترکیبی از وثایق مختلف مثل سپرده، اوراق مشارکت، اموال غیر منقول، مشارکت مشتری را در ریسک احتمالی بالا برده و باعث می‌شود تا با دقت بیشتری قرارداد تجاری خود را به انجام برساند.

ع- عدم تسویه وجه اسناد توسط مشتری

در هر صورت، چنانچه پس از در نظر

گرفتن کلیه موارد احتیاطی، مشتری ظرف مهلت معقول برای تامین وجه اسناد به شعبه مراجعه ننماید، توصیه می‌شود اسناد باتوجه به نوع کالا بیش از اندازه در پرتفوی بانک نگهداری نگردد چرا که نگهداری اسناد می‌تواند خطرات زیر را در بر داشته باشد:

- * کالا فسادپذیر باشد و یا نگهداری آن احتیاج به شرایط ویژه‌ای داشته باشد و گذشت زمان، ارزش آن را کاهش دهد و یا باعث از بین رفتن آن گردد.
- * کالا ظرف این مدت خسارت ببیند (خطرات پیرامونی و محیطی).
- * هزینه‌های انبارداری در گمرک افزایش یابد و کالا متروکه شود.
- * مدت اعتبار بیمه نامه^(۵) پایان یابد.

اعتبارات اسنادی که مشتری وجه اسناد آن را در سررسید مقرر به بانک تسویه می‌نماید

شامل اعتبارات اسنادی مدت‌دار، ریفاینانس، فاینانس، حساب ذخیره ارزی و تسهیلات بانک توسعه اسلامی و ... می‌باشند. تفاوت عمده بین این قبیل اعتبارات اسنادی دیداری در این است که در اعتبارات اسنادی دیداری قبل از ظهرنویسی و تحویل اسناد (از جمله بارنامه) به مشتری، وجه اسناد می‌بایست توسط مشتری تامین و به شعبه مربوطه پرداخت گردد و در این صورت است که بانک نسبت به ظهرنویسی و تحویل اسناد به وی اقدام می‌نماید، ولی در اعتبارات اسنادی مدت‌دار، اسناد ظهرنویسی و به‌مشتری تحویل می‌گردد و تسویه وجه توسط خریدار با بانک در آینده و در سررسید تعیین شده صورت می‌پذیرد. در این شرایط با ظهرنویسی بارنامه و تحویل آن به مشتری، کالا از زیر کلید بانک خارج شده و بانک نمی‌تواند از آن به عنوان یک وثیقه استفاده نماید.

بنابراین، علاوه بر در نظر گرفتن موارد احتیاطی متذکر شده در مطالب پیش گفته، در چنین شرایطی وثایق ماخوذه از مشتری اهمیت دو چندانی می‌یابند، چرا که اگر مشتری اقدام به تامین وجه در سررسید

ننماید، تنها وسیله تامین وجه اسناد، وثایق دریافتی خواهد بود. این قبیل اعتبارات اسنادی می‌بایست صرفاً برای مشتریان خوش حساب، معتبر و با سابقه بانک افتتاح و از گشایش این قبیل اعتبارات برای مشتریانی که شعبه در حد کافی از اهلیت اعتباری آنها شناخت ندارد، پرهیز گردد.

زیر نویس‌ها:

- (۱) مدیر امور بین‌الملل بانک سیه.
- (۲) تصور برخی از بانک‌ها اینست که در معاملات اعتبارات اسنادی وظیفه آنها منحصر به کنترل اسناد در حوزه وظایف تعریف شده در UCP می‌باشد. متأسفانه این محدودیت خود ساخته موجب می‌شود خلافکاران اجازه سوء استفاده در حجم بالایی را پیدا نمایند که نه تنها به اعتبار این مجموعه لطمه وارد می‌کند بلکه موجب بروز خسارات به بانک‌ها نیز می‌گردد. در حالی که بانک‌ها باید اصول اصلی UCP را در انجام معاملات اعتبارات اسنادی مورد لحاظ قرار دهند، موارد کنترلی غیر اسنادی زیادی وجود دارد که می‌تواند برای حصول موفقیت، قبل از ورود به یک معامله مورد استفاده قرار گیرد.

3) Know Your Customer

(۴) متأسفانه با وجود تمامی اقدامات انجام شده، هنوز بانک‌ها به‌مدل کاملی برای رتبه بندی دقیق اعتباری مشتریان خود دست نیافته‌اند.

(۵) مهلت اعتبار بیمه نامه تحت شرایط ذیل (هر کدام زودتر باشد) خاتمه می‌پذیرد:
- به مجرد تحویل کالا به انبار گیرندگان کالا.

- در صورت حمل هوایی، ۳۰ روز پس از رسیدن هواپیما به فرودگاه مقصد.

- در صورت حمل زمینی، ۶۰ روز پس از ورود کالا به مرز زمینی کشور مقصد.

- در صورت حمل دریایی، ۶۰ روز پس از تخلیه کامل کالای مورد بیمه از کشتی در آخرین بندر تخلیه.

